

Offprint



*Studia Biblica Slovaca* je recenzovaný vedecký časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Ročník IX (2017), číslo 1

Vydáva Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, IČO 0039786510.

Vedecké kolégium/Advisory board: Reimund BIERINGER (Leuven, B) – Georg BRAULIK OSB (Wien, A) – Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, I) – Pavol FARKAŠ (Nitra, SK) – Massimo GRILLI (Roma, I) – Leslie HOPPE OFM (Chicago, USA)

Šéfredaktor: Blažej ŠTRBA (Badín, SK)  
Zástupca šéfredaktora: Jozef JANČOVIČ (Bratislava, SK)  
Redaktor pre recenzie: František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie, SK)  
Výkonný redaktor: Martina KORYTIAOVÁ (Roma, I)

Redakčná rada /Editorial board: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) – Juraj FENÍK (Košice, SK) – Júlia Daniela ISKROVÁ OP (Ružomberok, SK) – Róbert JÁGER (Košice, SK) – Peter JUHÁS (Münster, D) – Branislav KLUŠKA (Ružomberok, SK) – Róbert LAPKO (Košice, SK) – Libor MAREK (Detroit, USA) – Jaroslav RINDOŠ (Bratislava, SK) – Milan SOVA (Bratislava, SK) – Jozef TIŇO (Bratislava, SK) – Gabriela Ivana VLKOVÁ OP (Olomouc, CZ)

Za lektorovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Jazyková úprava: Dušan Rončák

Obálka: Martin Mičko

Na príprave publikácie sa podieľali Giovanni Claudio Bottini OFM, Hugh Connolly, Zuzana Očka-jáková a Lucilla Mária Tongel'ová SDR.

Príspevky v slovenčine, češtine a v angličtine (od zahraničných autorov) alebo knihy na recenziu prosíme poslať na adresu redakcie *Studia Biblica Slovaca*, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), redakcia@biblica.sk.

Príspevky sa požadujú v elektronickej podobe, podľa možnosti v textovom editore Microsoft Word. Ak sú používané iné fonty písma pre hebrejčinu a gréčtinu ako v programe BibleWorks, tak upresniť aké, prípadne preposlať používaný font spolu s príspevkom. Príspevok typu štúdia, poznámka alebo reflexia musí byť doplnený abstraktom a jeho anglickou verziou, anglickým názvom príspevku, max. piatimi kľúčovými slovami v slovenčine/češtine a angličtine, zoznamom bibliografie a kontaktom na autora príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok a vykonať potrebnú jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov. Upraveňujúce podmienky pre prispievateľov sú dostupné [www.biblica.sk](http://www.biblica.sk).

Články časopisu sú abstrahované v troch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Elenchus of Biblica*.

S povolením Arcibiskupského úradu v Bratislave zo dňa 3. júna 2014

Prot. N. 2229/2014

***Studia Biblica Slovaca***

Printed in Slovakia, 6/2017.

Vychádza dvakrát do roka.

Cena: 6 €

**ISSN 1338-0141**

**EV 3744/09**

## Kde bola pochovaná biblická Ráchel?

*Milan Sova*

Jedným z troch najnavštevovanejších posvätných miest židovských pútnikov vo svätej Zemi je, popri Jeruzalemskom Múre nárekov a hrobke Machpelah v Hebrone, hrobka pramatky Ráchel<sup>1</sup>. Nachádza sa na kontroverznom území, v severnej časti Betlehema, čiže *de facto* na území Palestínskej samosprávy. No v súčasnosti je prístupná iba z izraelskej strany, keďže po r. 2005 bolo pre zaistenie bezpečnosti židovských pútnikov postupne vybudovaných viacero bezpečnostných betónových múrov a zábran, takže z Betlehema je to v súčasnosti miesto úplne neprístupné.

Táto lokalizácia Ráchelinej hrobky sa zakladá v texte Gn 35,19-20:

וַתָּמָת רָחֵל וַתִּקָּבֶר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה הִוא בֵּית לְחֵם:<sup>19</sup>  
וַיֵּצֵב יַעֲקֹב מִצְבָּה עַל־קְבֻרָתָהּ הִוא מִצְבָּת קְבֻרַת־רָחֵל עַד־הַיּוֹם:<sup>20</sup>

<sup>19</sup> Ráchel zomrela a bola pochovaná na ceste do Efraty, čo je Betlehem.

<sup>20</sup> Jakub postavil nad jej hrobom posvätný stĺp. Je to posvätný stĺp Ráchelinho hrobu až dodnes (porov. tiež Gn 48,7)<sup>2</sup>.

Najstaršou zachovanou mimobiblickou správou, ktorá spája toto miesto s pochovaním Ráchel, je zmienka cirkevného historika Euzébia Cézarejského v jeho Onomastiku, ktorý sa obvykle datuje do obdobia krátko pred r. 325. Tu v súvislosti s Efratou, ktorú identifikuje s Betlehemom, zaznamenal<sup>3</sup>:

Ἐφραθὰ [...] ἦς πρὸς »τῆ ὁδοῦ« ἔθαψαν τὴν Ῥαχὴλ, ἀπὸ σημείων δ' τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐν τῷ καλουμένῳ ἵπποδρόμῳ. δείκνυται τὸ μνημα εἰς ἔτι νῦν.

Efrata [...], kde pri ceste pochovali Ráchel, asi pri míľniku 4 od Jeruzalema, na (mieste) nazývanom Hippodrom; hrob (μνημα) sa ukazuje až doteraz. (vlastný preklad)

---

<sup>1</sup> DRESNER, *Rachel*, 63; STRICKERT, *Rachel Weeping*, 32, pozn. 44.

<sup>2</sup> Preklad podľa DUBOVSKÝ, *Genezis*, 628.

<sup>3</sup> EUSEBIUS, *Das Onomastikon*, 82.

Toto svedectvo potvrdzuje o niečo neskôr, v r. 333–334, anonymný pútnik z Bordeaux, ktorý v jemu pripisovanom *Itinerarium Burdigalense* (598, 4-5) v súvislosti s Rácheliným hrobom (*monumentum*) podobnými slovami zaznamenal, že sa nachádza vpravo od cesty, 4 míle od Jeruzalema<sup>4</sup>.

Z týchto záznamov nie je však zrejmé, čo presne sa v tých časoch na tomto mieste nachádzalo. Použitý gr. výraz  $\mu\upsilon\eta\mu\alpha$ , resp. lat. výraz *monumentum*, sú príliš všeobecné a mohli by označovať jednak aj posvätný stĺp (מַצֵּבָה), uvádzaný v Gn 35,20, ale rovnako aj hrobku, či už jaskynného typu, alebo aj vo forme edikuly, aké boli v rímskych časoch bežné.

Istá zmienka, že na danom mieste sa nachádzala už aj nejaká stavba, sa zachovala v záznamoch franského biskupa Arculfa<sup>5</sup>, ktorý navštívil Svätú zem niekedy medzi r. 670–680 a ktorého svedectvo, na základe Arculfovho rozprávania, zaznamenal opát Adamnan z kláštora Iona na území súčasného Škótska v spise *De locis sanctis*<sup>6</sup>.

Budovu s kupolou, čo už jasne kvalifikuje toto miesto ako miesto kultu, uvádza ako prvý vo svojej správe z r. 1154 andalúzsky geograf a kartograf Muhammad al-Idrīsī<sup>7</sup>. Zachovali sa aj svedectvá, že miesto bolo rovnako navštevované kresťanskými, židovskými aj moslimskými veriacimi. Najneskôr v 15. storočí prešlo do vlastníctva moslimov, až kým hrobku v r. 1841 neodkúpil Žid Moses Montefiore. Nestala sa však výlučným miestom kultu

<sup>4</sup> „Item ab Hierusalem euntibus Bethleem milia quattuor super strata in parte dextra est monumentum, ubi Rachel posita est, uxor Iacob.“

<sup>5</sup> Pozri ARCULFUS, *The Pilgrimage of Arculfus in the Holy Land*.

<sup>6</sup> Adaman o Ráchelinej hrobke píše: „Rachel in Ephrata, hoc est in regione Bethlehem, etiam liber Geneseos sepultam narrat; sed et locorum liber in eadem regione iuxta viam humatam refert Rachel. De qua via Arculfus mihi percunctanti respondens ait: Est quædam via regia, quæ ab Ælia contra meridianam plagam Chebron ducit; cui viæ Bethlehem vicina sex millibus distans ab Hierosolyma, ab orientali plaga adhæret. Sepulcrum vero Rachel in eadem viæ extremitate ab occidentali parte, hoc est in dextro latere habetur pergentibus Chebron cohærens, *vili operatione collocatum, et nullam habens adorationem, lapidea circumdatum pyramide*. Ibidem et nominis ejus titulus hodieque monstratur, quem Jacob maritus super illud erexit.“ (SANCTI ADAMNANI ABBATIS HIIENSIS, *De locis sanctis* II, 7 [PL 88, stl. 796-797]). (zvýraznenie pridané)

<sup>7</sup> Porov. SHARON, Bethlem, 178, ktorý z al-Idrīsīho diela (*Nuzhat al-Mushtāq fi Ikhṭirāq al-Āfāq*, 363) uvádza: „On the road between Jerusalem and Bethlehem is the tomb of Rachel the mother of Joseph and the mother of Benjamin, Jacob’s two sons, peace be on them. This tomb is covered with twelve stones, and there is a dome vaulted with stones over it.“ [„Na ceste medzi Jeruzalemom a Betlehemom je hrob Ráchel, matky Jozefa a matky Benjamína, dvoch Jakubových synov, pokoj nech je s nimi. Tento hrob pokrýva dvanásť kameňov a nad nimi je klenutá kamenná kupola.“ (vlastný preklad z angličtiny)]

Židov, keďže Montefiore dal k vtedajšej stavbe pristavať nový vestibul ako modlitebný priestor pre moslimov, čo v nasledujúcich desaťročiach umožňovalo nerušené navštevovanie tohto posvätného miesta veriacimi obidvoch náboženských spoločností<sup>8</sup>. Prepojenie smrti a pochovania biblickej Ráchel práve s týmto miestom je teda výrazom veľmi starobylej a v podstate nepretržitej tradície, ku ktorej sa hlásia rovnako židia, kresťania i moslimovia.

V Biblii sa však v súvislosti s hrobom Ráchel zachovala aj odlišná tradícia, ktorú predstavuje text 1Sam 10,2:

בְּלֶכְתְּךָ הַיּוֹם מֵעַמְדֵי וּמִצָּאֵת שְׁנֵי אַנְשִׁים עִם־קִבְרַת רַחֵל בְּגִבּוֹל בְּנֵימִן בְּצֹלְחָה וְאָמְרוּ אֵלַיךָ נִמְצְאוּ הָאֲתָנוֹת אֲשֶׁר הִלַּכְתָּ לְבַקֵּשׁ וְהִנֵּה נִטְשׁ אֶבְיֶיךָ אֶת־דְּבָרֵי הָאֲתָנוֹת וְדָאג לְכֶם לֵאמֹר מָה אַעֲשֶׂה לְבָנִי:

Keď pôjdeš dnes odo mňa, natrafíš na dvoch mužov pri Ráchelinom hrobe na benjamínovskom území v Celcachu a oni ti povedia: „Našli sa oslice, ktoré si išiel hľadať. No, hľa, tvoj otec sa zriekol starostí o oslice, má starosti o vás, keď hovorí: Čo mám urobiť pre svojho syna?“ (vlastný preklad)

Sú to slová, ktoré Samuel adresoval Šaulovi pri jeho pomazaní za izraelského kráľa. Z hľadiska našej témy je zaujímavá v podstate mimovoľná zmienka o Ráchelinom hrobe a hlavne jeho situovanie na územie kmeňa Benjamín (בְּגִבּוֹל בְּנֵימִן), čo je v rozpore s indikáciou Gn 35,19, ktorá ho situuje do oblasti Betlehema, teda na územie Júdovho kmeňa.

V súvislosti s kľúčovým spojením בְּגִבּוֹל בְּנֵימִן „na území Benjamína“ sa dá uvažovať aj nad inými možnosťami prekladu. Hoci výraz גְּבוּל v mnohých textoch Biblie označuje priestor vytýčený hranicami, a teda v geografickom kontexte práve „územie“, jeho primárnym významom je „hranica“. Ak je výraz vo viazanom stave a je bližšie špecifikovaný názvom krajiny, národa alebo kmeňa, čo je aj tento prípad, častejšie má význam „hranica“, ale v tomto spojení môže mať rovnako aj význam „územie“<sup>9</sup>. Výsledný preklad obvykle závisí iba od kontextu.

Ak by sa v 1Sam 10,2 počítalo s možnosťou prekladu „na hranici Benjamína“, podľa Joz 15,7-8; 18,6 boli najjužnejšími bodmi hranice medzi územím kmeňov Benjamín a Júda, a teda aj najbližšími Betlehemu, jeruzalemský Slnečný prameň, prameň Rogel a údolie Ben-Hinnóm, čo sú

<sup>8</sup> Porov. PRINGLE, *Churches*, 176-178.

<sup>9</sup> Porov. OTTOSSON, גְּבוּל g<sup>o</sup>bûl, 364.

všetko lokality v tesnej blízkosti starovekého Jeruzalema<sup>10</sup>. Stále by však išlo o lokality minimálne 5 km severne od v súčasnosti navštevovanej Ráchelinej hrobky v severnej časti Betlehema, ktorá sa nachádza jednoznačne už na území kmeňa Júda, aj keď nie príliš vzdialená.

Autori slovenského katolíckeho prekladu Svätého písma preložili výraz רָחֵל na tomto mieste neutrálnejším slovom „rozhranie“<sup>11</sup>. Ráchelin hrob by sa teda podľa 1Sam 10,2 nachádzal „na rozhraní Benjamína“. Tým sa nedá vylúčiť, že to teoreticky mohlo byť aj tesne „za“ hranicou Benjamína, teda aj na území susedného kmeňa Júdu, a do tohto „rozhrania“ by sa azda dala zahrnúť aj 5 kilometrov vzdialená betlehemska hrobka. Zdá sa však, že prekladateľov viedla k takémuto prekladu iba snaha zladit' dve rozdielne biblické tradície.

Akú ďalšiu podporu nachádzame v biblických textoch v prospech lokalizovania Ráchelinho hrobu na územie, resp. hranicu Benjamínovho kmeňa, a kde presne sa mohol nachádzať? Text 1Sam 10,2 dopĺňa zmienku o Ráchelinom hrobe na benjamínovskom území, resp. hranici, predložkovým výrazom כְּצִלְעָה. V ňom Celcach (צִלְעָה) vyznieva ako názov lokality. No lokalita s takýmto názvom na území biblického Izraela nie je známa ani z iných miest Biblie, ani z mimobiblických prameňov. Navyše to nie je ani názov semitského pôvodu<sup>12</sup>. Preto sa často zvažuje možnosť, že by tu mohlo ísť o porušený text. Medzi najčastejšie návrhy na úpravu textu patria:

- כְּצִלְעָה, resp. מְצִלְעָה – „v Cele“, resp. „z Cely“ – túto zmenu navrhuje vo svojom komentári Henry Smith<sup>13</sup>. V Cele sa podľa 2Sam 21,14 nachádzala hrobka Šaulovho otca Kíša a boli tam prenesené aj kosti Šaula a Jonatána. Preto sa ponúka myšlienka, že mohlo ísť o pohrebisko významných osobností Benjamínovho kmeňa, medzi ktorými by nechýbala ani pramatka Ráchel;

<sup>10</sup> Pre súčasnú identifikáciu týchto uvedených lokalít porov. napr. SICRE, *Josue*, 338-339. Hranice medzi kmeňmi Júda a Benjamín sa v priebehu dejín posúvali, čo naznačujú aj viaceré biblické texty (napr. Ráma, Geba a Micpa sú v Joz 18,24-26 explicitne zaradené medzi benjamínovské mestá, kým podľa 1Kr 15,16-22 boli v moci judského kráľa Asu). No tento proces je vzhľadom na dostupné zdroje zatiaľ dosť nejasný; porov. napr. FINKELSTEIN, *Emergence of »Biblical Israel«*, 348-367.

<sup>11</sup> *Sväté písmo Starého i Nového zákona*, 524.

<sup>12</sup> Porov. TSEVAT, *Interpretation*, 111-115, ktorý navrhuje emendáciu tohto názvu na צִלְעָה a podľa neho ide o lokalitu, resp. malú osadu v blízkosti Kirjat-Jearím.

<sup>13</sup> Porov. SMITH, *The Books of Samuel*, 69.

- $\text{הַצֵּל שֵׁי}$  – „vedľa kra“ – ide o podobne znejúci text, ktorý vo svojom komentári navrhuje Wilhelm Caspari<sup>14</sup>. No takáto ani iné podobné úpravy textu nemajú žiadnu podporu v zachovaných textoch a ani nijako neprispievajú k bližšej identifikácii daného miesta;
- $\text{הַצֵּל לְצֵל}$  – doslova v „žiarivom tieni“. Ide teda o rozdelenie výrazu na dve slová, ktoré navrhuje Bernhard Zimolong vo svojom článku, venujúcom sa tomuto veršu<sup>15</sup>. Toto trochu zvláštne vyjadrenie sa však dá interpretovať nie ako indikácia miesta, ale skôr ako indikácia času (v danom kontexte by logicky nasledovala po indikovaní miesta). Konkrétne by bola vyjadrením času poludnia, kedy je tieň najmenej zreteľný. Argumentom v prospech tejto interpretácie je fakt, že v Lukianovej verzii LXX je prítomný práve variant  $\mu\epsilon\sigma\eta\mu\beta\rho\iota\alpha\varsigma$  „na poludnie“ a v tomto zmysle prekladá aj Vulgáta („*in meridie*“).

Vo väčšine kódexov LXX však výrazu  $\text{הַצֵּל לְצֵל}$  zodpovedá významovo úplne odlišné spojenie  $\alpha\lambda\lambda\omicron\mu\epsilon\nu\omicron\varsigma \mu\epsilon\gamma\alpha\lambda\alpha$ , čo doslova znamená „značne poskakujúcich“. Malo by sa vzťahovať na zmienených dvoch mužov, ktorých mal Šaul podľa Samuela stretnúť pri Ráchelinom hrobe. Na iných miestach v LXX (Sdc 14,6.19; 15,14; 1Sam 10,10) má sloveso  $\alpha\lambda\lambda\omicron\mu\alpha\iota$  špecifický význam, vyjadrujúci extatické správanie. V hebrejčine tomu zodpovedá slovesný koreň  $\text{הַצֵּל}$ , ktorého spoluhlásky sú obsiahnuté v samotnom výraze  $\text{הַצֵּל לְצֵל}$ . Je teda pravdepodobné, že preklad LXX je iba pokusom nájsť nejaký zmysel inak nezrozumiteľného výrazu. Inou možnosťou je, že prekladateľ vychádzal z odlišnej hebrejskej predlohy<sup>16</sup>.

Výraz  $\text{הַצֵּל לְצֵל}$  je teda pre nás v podstate nezrozumiteľným výrazom. Nie je ani jasné, či ide o vyjadrenie miesta, času alebo okolnosti. Preto sa v súvislosti s lokalizovaním Ráchelinho hrobu na územie Benjamínovho kmeňa vychádza predovšetkým z dvoch ďalších biblických textov. Jedným z nich je Jer 31,15:

<sup>14</sup> CASPARI, *Die Samuelbücher*, 111.

<sup>15</sup> Porov. ZIMOLONG,  $\text{הַצֵּל לְצֵל}$ , 175.

<sup>16</sup> MCCARTER, *I Samuel*, 171, vychádza aj zo vsuvky, zachovanej v niektorých gréckych manuskriptoch ( $\epsilon\nu \sigma\eta\lambda\omega \epsilon\nu \beta\alpha\kappa\alpha\lambda\alpha\theta$ ), ktorú pokladá za transkripciu hebrejského textu, a za možnú pôvodnú hebrejskú predlohu považuje dokonca text  $\text{בְּצֵלֶם בְּמַקְלוֹת}$  „ako budú poskakovať pri (svojich) paličkách“, pričom by tu podľa neho mohlo ísť aj „paličky“ používané pri veštení. Táto úvaha predpokladá príliš veľa dohadov a textových úprav.

בְּרָמָה נִשְׁמַע נְהִי בְּכִי תַמְרוּרִים רַחֵל מְבַכָּה עַל־בְּנֵיהָ מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם עַל־בְּנֵיהָ כִּי אֵינָנּוּ:  
 V Ráme bolo počuť bedákanie, horký plač. Ráchel oplakáva svoje  
 deti, odmieta útechu kvôli deťom, lebo ich niet. (vlastný preklad)

Ide teda o text, ktorý hovorí o Ráchelinom plači nad stratou svojich potomkov. Tento plač je explicitne lokalizovaný do Rámy<sup>17</sup>, mesta na území Benjamínovho kmeňa, asi 8 km severne od Jeruzalema. Tento Jeremiášov text sa obvykle dáva do súvisu so zmienkou v Jer 40,1, kde sa okrem iného uvádza, že práve v Ráme boli sústred'ovaní Jeruzalemčania a Júdovci, ktorí mali byť po zničení Jeruzalema a chrámu v r. 586 odvečení do babylonského zajatia. Vysvetlením, prečo sa v súvislosti s týmito bolestivými udalosťami v Ráme uvádza práve plač Ráchel, by mohla byť skutočnosť, že v Ráme sa mohol nachádzať jej hrob.

Niektorí exegéti<sup>18</sup> ako potvrdenie tejto lokalizácie Ráchelinho hrobu uvádzajú zmienku v Gn 35,16, kde sa tvrdí, že Ráchel porodila Benjamína „istú vzdialenosť pred príchodom do Efraty“ (בְּבֵרַת־הָאֶרֶץ לְבוֹא אֶפְרַתָּה). Použitie spojenie בְּבֵרַת־הָאֶרֶץ, vyjadrujúce túto vzdialenosť, je veľmi nejasné. Obvykle sa vysvetľuje ako substantívum, odvodené od slovesného koreňa כּבַר, ktorý má významy „byť početný“, „zväčšiť“ (HALOT, 459), a potom význam substantíva sa aj na základe kontextu, v ktorom je použité (tiež v Gn 48,7 a 2Kr 5,19), odhaduje ako „úsek“, „istá vzdialenosť“. No už prekladatelia LXX mali evidentne s prekladom tohto výrazu problém a jednoducho ho vo svojom texte iba prepísali ako Χαβραθα.

S odlišným riešením prišiel Ernst Vogt<sup>19</sup>, podľa ktorého je výraz בְּבֵרַת predložkovým výrazom zloženým z predložky כּ a substantíva ברת, resp. ברה. Pochádzalo by z akkadského *bēru*, vyjadrujúceho vzdialenosť na dve hodiny cesty, čiže podľa neho asi 11 km (7 míľ). Ak by sa teda בְּבֵרַת־הָאֶרֶץ interpretovalo týmto spôsobom, ako miesto Ráchelinej smrti a pochovania by do úvahy pripadala aj Ráma, ktorá je od Betlehema vzdialená asi 13 km. Podľa tejto teórie by teda medzi tradíciou Gn 35,19 a tradíciou 1Sam 10,2 ohľadom Ráchelinho hrobu nebol rozpor, no pôvodný hrob by sa nenachádzal v oblasti Betlehema, ale severne od Jeruzalema.

<sup>17</sup> V Jer 31,15 nie je úplne jasné, či sa výraz רָמָה má chápať skutočne ako názov mesta, keďže obvykle sa názov tohto mesta uvádza s členom, tu je však bez člena. Nedá sa teda vylúčiť aj možnosť, že je tu použité substantívum s významom „výšina“.

<sup>18</sup> Porov. napr. WENHAM, *Genesis 16–50*; TSUMURA, *The First Book of Samuel*, 284.

<sup>19</sup> VOGT, Benjamin, 30-36.

Iným textom, ktorý sa uvádza ako možná indikácia pre presnejšie lokalizovanie Ráchelinho hrobu na územie kmeňa Benjamín, je text Ž 132,6. V tomto texte sa totiž zmieňuje Efrata, teda miesto Ráchelinho pochovania podľa Gn 35,19, no názov Efrata je v paralelizme so spojením „jaarské polia“<sup>20</sup>:

הַיָּהוּדִים שָׁמְעוּ עַל הַבְּאֵרֶת הַמַּצְאֵנָה בְּשָׂדֵי יַעֲרָ:

Hľa, počuli sme o nej [= o arche] v Efrate, našli sme ju na jaarských poliach. (vlastný preklad)

Jaar sa v tomto texte obvykle interpretuje ako skrátený názov mesta Kirjat-Jearím. Stotožnenie Kirjat-Jearím s Efratou je v súlade s 1Krn 2,50-51, kde sa poukazuje na júdovský klan Efrata, ktorý je tam explicitne spojený aj s Kirjat-Jearím, aj s Betlehemom. Takto sa otvára možnosť, že Efratou z Gn 35,19 by mohlo byť aj Kirjat-Jearím, známe ako miesto dočasného uchovávanía archy zmluvy (porov. 1Sam 6,21-7,2). Podľa Joz 15,9; 18,14-15 bolo hraničným mestom na hranici Benjamínovho a Júdovho kmeňa<sup>21</sup>, a teda táto identifikácia by bola aj v súlade s textom 1Sam 10,2, kde sa miesto Ráchelinho hrobu situuje na územie, resp. hranicu Benjamínovho kmeňa.

Je pravda, že Efrata v Gn 35,19 (a rovnako aj v Gn 48,7; Rút 4,11; Mich 5,1) je explicitne stotožnená s Betlehemom („...bola pochovaná na ceste do Efraty, čo je Betlehem“). No vo všeobecnosti je spojenie „čo je Betlehem“ (הוּא בֵּית לְחֶם) považované za neskoršiu glosu<sup>22</sup>, a to zvlášť vzhľadom na skutočnosť, že táto poznámka, ak by bola pôvodná, by sa čakala skôr už v Gn 35,16, kde sa názov Efrata v danej stati vyskytuje prvýkrát<sup>23</sup>.

Ide teda o ďalšiu teóriu, ktorej základným cieľom, zdá sa, je snaha zladit' dve rozdielne tradície, no v tomto prípade to ide opäť iba za cenu toho, že sa neberie do úvahy konečná, kánonická podoba textu.

Zmyslom glosy „čo je Betlehem“ (הוּא בֵּית לְחֶם), aj vzhľadom na jej umiestnenie až v Gn 35,19, a nie už v Gn 35,16, bola s veľkou

<sup>20</sup> Na možný paralelizmus v tomto verši poukazoval Franz Delitzsch už v 19. st. vo svojom komentári k žalmom. Pozri DELITZSCH, *Die Psalmen*, 764; porov. CROSS, *Canaanite Myth*, 94, pozn. 16.

<sup>21</sup> Porov. napr. TSEVAT, *Interpretation*, 107-118; MCCARTER, *I Samuel*, 181: „According to Gen 35:16-20 and 48:7 Rachel died giving birth to Benjamin while en route from Bethel to Ephrathah. This must be the Benjaminite Ephrathah in the vicinity of Kiriath-jearim...“

<sup>22</sup> Porov. napr. SKINNER, *Genesis*, 426; VON RAD, *Genesis*, 340; WESTERMANN, *Genesis 12-36*, 555.

<sup>23</sup> Porov. TSEVAT, *Interpretation*, 109.

pravdepodobnosťou práve identifikácia Ráchelinho hrobu s Betlehemom. A je preto vyjadrením inej, tzv. južnej tradície, na rozdiel od tzv. severnej tradície, zaznamenatej jednoznačne v Prvej knihe Samuelovej<sup>24</sup>.

Konkrétny vznik a vývoj týchto odlišných tradícií zostáva vzhľadom na fakty, ktoré sú k dispozícii, v značnej miere iba v rovine hypotéz – a ako sme naznačili, nie je ich málo. Je, samozrejme, možné, že pôvodne existovala jedna tradícia a až časom z nejakého dôvodu vznikla paralelná tradícia. Ale faktom je, že v konečnej podobe biblického textu sú ohľadom umiestnenia Ráchelinho hrobu zaznamenané dve rozdielne tradície.

O Ráchel je z biblických dejín známe, že bola milovanou manželkou praotca Jakuba, ale nie jedinou. Spomedzi jeho dvanástich synov bola matkou iba Jozefa a Benjamína. Zomrela náhle, krátko po pôrode svojho syna Benjamína, počas cesty, ktorá pravdepodobne smerovala za Jakubovým otcom Izákom do Hebronu (porov. Gn 35,27).

Rozprávania o praotcoch a pramatkách Izraela sú určite starobylé, ale problémom je, že ich písomné zaznamenanie pochádza až z omnoho neskoršieho obdobia. Konečná redakcia Pentateuchu sa vo všeobecnosti kladie až do perzského obdobia. A preto je v podstate nemožné odpovedať na otázku, čo presne bolo súčasťou tých najstarších tradícií. A ak sa hovorí konkrétne o biblickej Ráchel, nie je možné s istotou vedieť, či bolo súčasťou týchto najstarších tradícií aj konkrétne miesto jej pochovania.

Prvá kniha Samuelova, ktorá situuje Ráchelin hrob na územie Benjamínovho kmeňa, je súčasťou tzv. deuteronomistickej histórie, ktorej vznik a ďalšia redakcia sa vo všeobecnosti kladie do exilového a potom aj poexilového obdobia. Títo neskorší redaktori však nepochybne pracovali so staršími prameňmi a materiálmi<sup>25</sup>.

Samotná zmienka v 1Sam 10,2 je súčasťou príbehu, ktorý je situovaný do obdobia zvolenia Šaula za izraelského kráľa, teda do 2. polovice 11. stor. pred Kr. Mohlo by to teda naznačovať, že v tom období bol už Ráchelin hrob pre Benjamínovcov dôležitým miestom. Je tiež pravdepodobné, že aj samotné vyčlenenie územia pre kmeň Benjamín (Joz 18,11-28) mohlo byť motivované

---

<sup>24</sup> Pre terminológiu „severná a južná tradícia“ v súvislosti s lokalizovaním Ráchelinej hrobky porov. STRICKERT, *Rachel Weeping*, 57.

<sup>25</sup> NA'MAN, *The Pre-Deuteronomistic Story*, 638-658 vychádza z pôvodnej štúdie VAN SETERS, *Histories and Historians*, 137-185, a vyjadruje presvedčenie, že verš 1Sam 10,2 bol súčasťou textu tvoriaceho pred-deuteronomistické rozprávania, a teda aj zmienka o Ráchelinom hrobe by bola súčasťou týchto starších tradícií.

práve prítomnosťou hrobu Ráchel, pramatky Benjamínovcov, na tomto území alebo minimálne konkrétnou tradíciou, týkajúcou sa miesta jej smrti.

Južnú tradíciu, situujúcu Ráchelin hrob do oblasti Betlehema, v podstate zachytáva iba text Knihy Genezis (35,19; 48,7). Hoci mnohé tradície v ňom zachytené sú veľmi starobylé, konečná podoba textu môže pochádzať až z 5.–4. stor. pred Kr. A dokonca slová, stotožňujúce zmienenú Efratu s Betlehemom, ako sme videli, môžu byť glosou z ešte neskoršieho obdobia. Za *terminus ante quem* treba považovať obdobie polovice 2. stor. pred Kr., čo je pravdepodobný čas vzniku Knihy jubileí, v ktorej sa Ráchelin hrob, na rozdiel od Gn 35,19, nelokalizuje na „cestu do Efraty“, ale priamo „v zemi Efrata, to jest v Betleheme“ (Jub 32,34)<sup>26</sup>. Iným potvrdením tejto južnej tradície je aj Mt 2,17, kde sa Jeremiášovo proroctvo o Ráchelinom plači nad svojimi deťmi vníma ako naplnené pri Herodesovom vyvraždení betlehenských chlapcov, a teda tiež je to náznak, že jej hrob bol v Betleheme.

Aj keď sa to nedá tvrdiť s istotou, severná tradícia ohľadom Ráchelinho hrobu sa zdá byť starobylejšia<sup>27</sup>. Judsko malo hrobku vlastných praotcov a pramatiek v machpelskej jaskyni v Hebrone, a teda čakalo by sa, že Ráchel, milovaná manželka praotca Jakuba, bude pochovaná po boku svojho manžela na tom istom mieste. Je pravda, že zomrela „na ceste“, ale na druhej strane premiestňovanie telesných pozostatkov aj niekoľko rokov po smrti nebolo v biblickom Izraeli neobvyklé (napr. z Egypta boli prenesené pozostatky Jakuba a Jozefa, Samsonovo telo bolo prenesené z Filištínska)<sup>28</sup>.

A tu sa dostávame k možným teologickým dôvodom vzniku tradície ohľadom umiestnenia jej hrobu na judské územie. Podľa biblického podania mali kmene Júda a Benjamín spoločného praotca, ale nie spoločnú pramatku. Odrazom toho môže byť aj skutočnosť, že v priebehu biblických dejín ich pomerne často nachádzame vo vzájomnej konfrontácii. Bolo to zaiste spojené aj s tým, že územie kmeňa Benjamín sa nachádzalo bezprostredne na sever od Jeruzalema (Joz 18,11-28), ba pôvodne malo zahŕňať aj Jeruzalem. No podľa biblického rozprávania Jeruzalem zostal v rukách Jebuzejcov (porov. Sdc 1,21),

---

<sup>26</sup> Porov. SOUŠEK, *Knihy tajemství a moudrosti II*, 113.

<sup>27</sup> Porov. podrobnejšiu argumentáciu v STRICKERT, *Rachel Weeping*, 57-70.

<sup>28</sup> COX – ACKERMAN, *Rachel's Tomb*, 135-148 ponúkajú zaujímavú tézu, podľa ktorej Ráchel nemohla byť pochovaná v hrobe ostatných praotcov a pramatiek Izraela práve preto, že zomrela pri pôrode, a vzhľadom na neskoršiu mojžišovskú legislatívu ohľadom očisťovania ženy po pôrode (porov. Lv 12) mohla byť považovaná za nečistú. Táto téza je však skôr vysvetlením neskoršieho lokalizovania jej hrobu do oblasti Betlehema.

až kým ho nevydobyť kráľ Dávid (2Sam 5,6-9), a tak sa *de facto* ocitol v rukách Júdovcov. Dávid si ho navyše zvolil za svoje hlavné mesto.

No ešte predtým sa prvým kráľom Izraela stal Šaul a ten bol z Benjamínovho kmeňa. Keď Šaul padol v boji (1Sam 31), o trón sa uchádzal jeho syn Ešbaal (= Išbóšet). Bola tu teda snaha o založenie dynastie, ale Ešbaalovi sa nepodarilo prevziať vládu nad celým Izraelom. Aj na základe Samuelovho pomazania sa v Hebrone ujal vlády nad Judskom Dávid. Po dvoch rokoch vlády bol Ešbaal zavraždený. Síce po ďalších piatich rokoch sa podľa biblického autora na žiadosť starších všetkých kmeňov Izraela stáva Dávid kráľom celého Izraela, no z niektorých ďalších biblických rozprávání je zrejmé, že nechýbali ľudia s odmietavým postojom voči Dávidovi (porov. preklínanie Dávída zo strany Šaulovho príbuzného Šimeiho v 2Sam 16,5-14).

Nedá sa vylúčiť, že tieto nálady pokračovali aj po Dávidovi. Ich výrazom mohla byť aj vzburá Jarobeáma po smrti kráľa Šalamúna a následné rozdelenie izraelskej monarchie. Jarobeám bol totiž z kmeňa Efraim (1Kr 11,26), teda z kmeňa, ktorý bol cez spoločnú pramatku Ráchel s kmeňom Benjamín príbuznený.

Je možné, že práve v tomto období mohlo dôjsť k rozdeleniu územia Benjamínovho kmeňa na dve časti, pričom jeho južná časť by bola pričlenená k Judsku. Naznačené je to v Joz 18,21-28, kde sa uvádzajú dve rozdielne skupiny miest Benjamínovho kmeňa. Toto rozdelenie mohol iniciovať Rechabeám po rozdelení monarchie (porov. 1Kr 12,21-24), po ktorom sa Jeruzalem stal *de facto* hraničným mestom, a preto zo strategických dôvodov bolo pre neho dôležité posunúť hranicu severnejšie, pravdepodobne k Micpe<sup>29</sup>.

Po dobytí Samárie v r. 722 pred Kr. sa spomedzi kmeňov severného Izraela spomína v podstate už iba kmeň Benjamín. Je však pravdepodobné, že v tejto situácii na území severne od Jeruzalema hľadali útočisko Benjamínovci zo severnej časti, ktorá bola dovtedy súčasťou severného Izraela, príp. aj obyvatelia ďalších severoizraelských kmeňov<sup>30</sup>. No táto skutočnosť na druhej

---

<sup>29</sup> Porov. LEVIN, Joseph, 229. Podľa FINKELSTEIN, »Biblical Israel«, 361 boli tradičné benjamínovské územia až do r. 842 pred Kr. (koniec severoizraelskej dynastie Omriho) pod nadvládou Severného kráľovstva a skutočná judská dominancia nad týmito územiami začala až v 2. pol. 8. stor. pred Kr.

<sup>30</sup> Porov. FINKELSTEIN – SILBERMAN, Temple and Dynasty, 265-269, ktorí podporujú toto tvrdenie uvedenými archeologickými nálezmi.

strane mohla viesť aj k opätovnému znovuoživeniu starých animozít medzi kmeňmi Júda a Benjamín<sup>31</sup>.

Benjamínovci mohli svoju kmeňovú hrdosť zakladať aj naďalej jednak na prvom kráľovi Izraela Šaulovi, ktorý pochádzal z ich kmeňa, ale rovnako aj na skutočnosti, že podľa starobylých tradícií sa spomedzi všetkých Jakubových synov práve ich praotec Benjamín ako jediný nenarodil na území Mezopotámie, ale priamo na území Izraela.

Argumentom v prospech takého zvýšeného kmeňového povedomia Benjamínovcov v období pred dobytím, ale aj po dobytí Jeruzalema v r. 586 pred Kr. sú pomerne početné texty, v ktorých sa Izrael označuje slovným párom „Júda a Benjamín“ (1Kr 12,21.23; 1Krn 12,17; 2Krn 11,1.3.10.12.23; 15,2.8.9; 25,5; 34,9; Ezd 1,5; 4,1; 10,9; Neh 11,4 – 17 textov)<sup>32</sup>. Benjamín sa teda v rámci Judska neasimiloval a svoju identitu si zachoval aj v nasledujúcich obdobiach.

Z Knihy proroka Jeremiáša je pomerne zrejmé, že Benjamínovci zaujali odlišné postoje ako judská elita aj v čase babylonskej krízy. Na rozdiel od Júdovcov zaujali značne pro-babylonský postoj. Reprezentantom tohto postoja bol napr. aj samotný prorok Jeremiáš, pochádzajúci z benjamínovského Anatótu. Podobný postoj zaujala aj vplyvná rodina Šafánovcov, ktorá mala možno tiež benjamínovský pôvod<sup>33</sup>. A je faktom, že po dobytí Jeruzalema v r. 586 pred Kr. benjamínovské mestá neboli zničené<sup>34</sup>. Za správcu dobytého územia Babylončania dosadili Šafánovho vnuka Gedalju a jeho sídlom sa stala benjamínovská Micpa (2Kr 25,22-23).

V ďalších, poexilových dejinách Izraela sa v knihách Ezdráš a Nehemiáš okrem iného pomerne často opisujú vzájomné spory medzi obyvateľmi vtedajšieho Izraela (Ezd 4; Neh 4; 6). Spomínajú sa odporcovia stavby chrámu a obnovy Jeruzalema. A dá sa predpokladať, že mohlo ísť aspoň sčasti práve o Benjamínovcov, ktorých rodiny sa pre svoj pro-babylonský postoj nedostali do babylonského zajatia. O tom, že Benjamínovci si aj naďalej uchovávali svoju kmeňovú identitu, okrem iného svedčí aj ďalšie používanie slovného páru „Júda a Benjamín“ (pozri vyššie).

---

<sup>31</sup> Porov. BLENKINSOPP, *David Remembered*, 29-30.

<sup>32</sup> Porov. BLENKINSOPP, *David Remembered*, 35.

<sup>33</sup> Porov. BLENKINSOPP, *David Remembered*, 30, ktorý o benjamínovskom pôvode tejto rodiny hovorí ako o „takmer istom“.

<sup>34</sup> Porov. LIPSCHITZ, *The Fall and Rise of Jerusalem*, 237-249.

A práve v takomto kontexte – v poexilovom období – dáva zmysel akákoľvek snaha o hľadanie vzájomnej jednoty. Táto jednota sa mohla okrem iného vyjadrovať aj poukazovaním na spoločné tradície, o to skôr, že práve v tomto období postupne dostávali tieto tradície svoju konečnú formu v písomnej podobe. Jedným z vyjadrení týchto spoločných tradícií mohla byť aj postava Ráchel, milovanej manželky praotca Jakuba. Postupne sa začala vnímať ako pramatka celého Izraela<sup>35</sup>.

Presúvanie posvätných miest vzhľadom na novú politickú situáciu je v oblasti kultu pomerne častý fenomén<sup>36</sup>. A takto aj lokalizovanie hrobu Ráchel na územie kmeňa Júda, ba dokonca na miesto, odkiaľ pochádzal kráľ Dávid a odkiaľ mal vzísť aj nový „vládca v Izraeli“ (Mich 5,1), teda do Betlehema, mohlo skutočne byť skôr záležitosťou teológie ako historiografie.

### Zoznam použitej literatúry

- ARCULFUS: *The Pilgrimage of Arculfus in the Holy Land: (About the Year A.D. 670)*. Translated and annotated by James Rose MacPherson, London: Palestine Pilgrims' Text Society, 1889.
- BLENKINSOPP, Joseph: *David Remembered. Kingship and National Identity in Ancient Israel*, Grand Rapids, MI – Cambridge, U.K.: Eerdmans, 2013.
- CASPARI, Wilhelm: *Die Samuelbücher. Mit Sacherklärungen versehen* (KAT 7), Leipzig: Dr. Werner Scholl, 1926.
- COX, Benjamin D. – ACKERMAN, Susan: Rachel's Tomb, *JBL* 128 (2009) 135-148.
- CROSS, Frank Moore: *Canaanite Myth and Hebrew Epic. Essays in the History of the Religion of Israel*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 1997.
- DELITZSCH, Franz: *Biblischer Kommentar über die Psalmen* (Biblischer Kommentar über das Alte Testament IV/1) Leipzig: Dörffling & Franke, <sup>5</sup>1894.
- DRESNER Samuel H.: *Rachel*, Minneapolis, MN: Fortress Press, 1994.
- DUBOVSKÝ, Peter (ed.): *Genezis* (KSZ 1), Trnava: Dobrá kniha, 2008.
- EUSEBIUS: *Eusebius Werke*. Bd. III/1: Das Onomastikon der biblischen Ortsnamen, ed. by Erich Klostermann (GCS), Leipzig: J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1904.
- FINKELSTEIN, Israel – SILBERMAN, Neil Asher: Temple and Dynasty: Hezekiah, the Remaking of Judah and the Rise of the Pan-Israelite Ideology, *JSOT* 30 (2006) 259-285.
- FINKELSTEIN, Israel: Saul, Benjamin and the Emergence of »Biblical Israel«: An Alternative View, *ZAW* 123 (2011) 348-367.
- Itinerarium Burdigalense. In: P. GEYER, – O. CUNTZ – A. FRANCHESCHINI, et al. (eds.): *Itineraria et alia geographica*. Vol I: Itineraria Hierosolymitana. Itineraria Romana. Geographica (CChr.SL 175), Turnhout: Brepols, 1965, 1-26.

<sup>35</sup> Porov. KALLAI, Rachel's Tomb, 215-223.

<sup>36</sup> Porov. VON RAD, *Genesis*, 340.

- KALLAI, Zecharia: Rachel's Tomb: A Historiographical Review. In: James Alfred Loader – Hans-Volker Kieweler (eds.): *Vielseitigkeit des Alten Testaments: Festschrift für Georg Sauer zum 70. Geburtstag*, Wien: Peter Lang, 1999, 215-223.
- KOEHLER, Ludwig – BAUMGARTNER, Walter: *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament. Study Edition*, Vol. 1, Leiden: Brill, 2001. (= HALOT)
- LEVIN, Yigal: Joseph, Judah and the »Benjamin Conundrum«, *ZAW* 116 (2004) 223-241.
- LIPSCHITZ, Oded: *The Fall and Rise of Jerusalem. Judah under Babylonian Rule*, Winona Lake: Eisenbrauns, 2005.
- MCCARTER, Peter Kyle: *I Samuel* (AB 8), New York: Doubleday, 1979.
- NA'MAN, Nadav: The Pre-Deuteronomistic Story of King Saul and Its Historical Significance, *CBQ* 54 (1992) 638-658.
- OTTOSSON, Magnus: מִבְּרֵיטֵי הַיָּם. In: *TDOT* II (1977) 361-366.
- PRINGLE, Denys: *The Churches of the Crusader Kingdom of Jerusalem. A Corpus*. Volume II: L–Z (excluding Tyre), Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- SANCTI ADAMNANI ABBATIS HIIENSIS: *De locis sanctis* (PL 88). Edited by Jacques-Paul Migne, Paris: Apud Garnier Fratres, 1862, stłpce 779-816.
- SHARON, Moshe: Betlehem. In: Moshe Sharon (ed.): *Corpus Inscriptionum Arabicarum Palaestinae*. Vol. II: B–C (HdO 30/2), Leiden: Brill, 1999, 176-191.
- SICRE, Jose Louis: *Josue*, Estella: Editorial Verbo Divino, 2002.
- SKINNER, John: *A Critical and Exegetical Commentary on Genesis*, New York: Charles Scribner's sons, 1910.
- SMITH, Henry Preserved: *A Critical and Exegetical Commentary on the Books of Samuel* (ICC), Edinburgh: T & T Clark, 1992.
- SOUŠEK, Zdeněk (ed.): *Knihy tajemství a moudrosti II: Mimobiblické židovské spisy: Pseudoepigrafy*, Praha: Vyšehrad, 1998.
- STRICKERT, Frederick Markus: *Rachel Weeping. Jews, Christians, and Muslims at the Fortress Tomb*, Collegeville, MI: Liturgical Press, 2007.
- Sväté písmo Starého i Nového zákona*, Řím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1995.
- TSEVAT, Matitياهو: Interpretation of I Sam. 10:2. Saul at Rachel's Tomb, *Hebrew Union College Annual* 33 (1962) 107-118.
- TSUMURA, David Toshio: *The First Book of Samuel* (NICOT), Grand Rapids, MI – Cambridge, U.K.: William B. Eerdmans Publishing Company, 2007.
- VAN SETERS, John: Histories and Historians of the Ancient Near East, *Or* 50 (1981) 137-185.
- VOGT, Ernst: Benjamin geboren „eine Meile“ von Ephrata, *Bib* 56 (1975) 30-36.
- VON RAD, Gerhard: *Genesis. A Commentary. Revised Edition*, Philadelphia: The Westminster Press, 1973.
- WENHAM, Gordon John: *Genesis 16–50* (WBC 2), Dallas: Word Books, 1994.
- WESTERMANN, Claus: *Genesis 12-36: A Commentary*, Minneapolis: Augsburg Fortress, 1975.
- ZIMOLONG, Bernhard: מִבְּרֵיטֵי הַיָּם (I Sam 10,2), *ZAW* 56 (1938) 175-176.

*Zhrnutie*

Gn 35,19-20 a 1Sam 10,2 predstavujú dve odlišné biblické tradície ohľadom miesta pochovania Ráchel, matky Jakubových synov Jozefa a Benjamína. Viacerí exegeti v minulosti hľadali rôzne spôsoby, ako tieto dve tradície zladit', no ich riešenia zahŕňajú aj úpravu textov a rôzne dohady. Aj na pozadí viacerých biblických textov z poexilového obdobia sa skôr javí, že pôvodnejšou je tzv. severná tradícia, lokalizujúca Ráchelinu hrobku na územie Benjamínovho kmeňa. Za vznikom neskoršej, tzv. južnej tradície mohla byť snaha kmeňa Júda o dosiahnutie pevnejšej národnej jednoty v poexilovom období, a to cez prijatie pramatky kmeňa Benjamín za vlastnú pramatku.

*Kľúčové slová:* Ráchel, izraelské kmene, Kniha Genezis, Prvá kniha Samuelova, dejiny tradícií.

*Summary*

Gen 35:19-20 and 1 Sam 10:2 represent two different biblical traditions concerning place of burial of Rachel, mother of Jacob's sons Joseph and Benjamin. Various exegetes used to propose different solutions how to unify these two traditions, but their proposals demand to alter texts and to accept conjectures. Instead, various biblical texts from postexilic period suggest that original is so called northern tradition, locating Rachel's tomb on the territory of the tribe of Benjamin. Later, the so called southern tradition could originate from effort of the tribe of Juda to achieve greater national unity in postexilic period, in concrete by assuming the mother of the tribe of Benjamin as its own mother.

*Keywords:* Rachel, tribes of Israel, Book of Genesis, the First Book of Samuel, tradition criticism.

Milan Sova

Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

Kapitulská 26

814 58 BRATISLAVA, Slovenská republika

milan.sova@orangemail.sk

## Contents

### Treaties

<i>Milan SOVA</i> Where Was Buried Biblical Rachel? .....	1-14
<i>Blažej ŠTRBA</i> The Extermination of the Nations according to the Book of Joshua or the Intellectual Suicide of the Reader .....	15-43
<i>Iveta STRENKOVÁ</i> The Fall of Niniveh in the Book of the Prophet Nahum .....	44-65
<i>Miroslav VARŠO</i> The Magi from the East. Biblical and Extra-Biblical Textual Perspective .....	66-87
<i>Matteo CRIMELLA</i> God Is Not Like That Judge (Lk 18:1-8) .....	88-103
<i>Jean-Noël ALETTI</i> Can One Speak of a Conversion of Paul in the Book of Acts? .....	104-118
<b>Abstracts and Reviews .....</b>	<b>119-130</b>
<b>Communications and References .....</b>	<b>131-135</b>

## Obsah

### Štúdie

<i>Milan SOVA</i> Kde bola pochovaná biblická Ráchel? .....	1-14
<i>Blažej ŠTRBA</i> Vyničenie národov podľa Knihy Jozue alebo sebazničenie mysle čitateľa .....	15-43
<i>Iveta STRENKOVÁ</i> Pád Ninive v Knihe proroka Nahuma .....	44-65
<i>Miroslav VARŠO</i> Mágovia z východu. Biblický a mimobiblický pohľad na mágov .....	66-87
<i>Matteo CRIMELLA</i> God Is Not Like That Judge (Lk 18:1-8) .....	88-103
<i>Jean-Noël ALETTI</i> Can One Speak of a Conversion of Paul in the Book of Acts? .....	104-118
<b>Abstrakty a recenzie .....</b>	<b>119-130</b>
<b>Správy a oznamy .....</b>	<b>131-135</b>